

УДК [373.5:331.54]:51-053.6

Павелків Ольга

кандидат педагогічних наук, доцент
професор кафедри математики з методикою викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0002-5622-4981>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i17.267>

МАТЕМАТИЧНА СКЛАДОВА У ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ СУЧАСНИМИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ (ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

***Анотація.** Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми підготовки сучасних старшокласників до вибору професії. Автором висвітлено питання розвитку професійних інтересів молоді та формування свідомого ставлення до вибору майбутньої професії. Обґрунтовано важливість профорієнтаційної роботи у процесі особистісного та професійного самовизначення учнів. Здійснено аналіз основних компонентів формування інтересу до вибору професії (мотиваційного, професійного, індивідуально-професійного).*

Основну увагу акцентовано на тенденції до вибору сучасною молоддю професій економічного напрямку. Здійснено аналіз специфіки професій економічного профілю. Визначено основні детермінанти майбутньої успішної професійної діяльності у цій галузі. Зокрема, обґрунтовано роль математичної складової фахової компетентності у сфері економіки. З'ясовано типові індивідуально-психологічні характеристики особистості, що є запорукою ресурсності фахівця економічної сфери.

***Ключові слова:** професійний вибір, професійні інтереси, старшокласники, математичні здібності, професії економічного профілю*

Постановка проблеми. Протягом останніх років набуває актуальності проблема підготовки старшокласників до правильного вибору своєї майбутньої професії. Розширився професійний простір сучасного українського суспільства, з'явилися нові напрямки діяльності, нові професії, пішли з ринку праці деякі старі професії, – все це створює труднощі в орієнтації молодих людей в сучасному світі професій і формування їх особистісної готовності до вибору професійного шляху. Також у сучасних умовах розвитку в Україні ринкових відносин, ринку праці, нових форм власності, безробіття і конкуренції, своєчасний і обґрунтований вибір молоддю професії, навчального закладу, набуває все більшого економічного і соціального значення.

Як відомо, успішний вибір професії значною мірою визначає результати праці, рівень добробуту, сприяє реалізації особистісного потенціалу, а держава отримує максимальну віддачу. Якщо вибір професії молодою людиною зроблено необґрунтовано, помилково, то це може вплинути на якість його навчання у ЗВО, і значною мірою знизити його конкурентоспроможність на ринку праці. Іншими словами, професійне самовизначення істотно впливає на формування життєвої перспективи: на матеріальне благополуччя, психологічну гармонію, самооцінку, на місце проживання й на багато іншого – важко назвати хоча б один аспект способу життя, на який не впливав би істотно вибір професії, зроблений після закінчення школи.

В основі професійних інтересів школярів лежать потреби, мотиви чи здібності які при правильно організованому педагогічному процесі з врахуванням активного впливу соціального оточення дозволяють всебічно розвивати особистість учня, створюють передумови для оволодіння ним комплексом необхідних знань, умінь та навичок (Мачуська, 2011).

У цій ситуації актуально і гостро постає проблема конкретної допомоги молоді в професійному самовизначенні засобами професійної орієнтації. Сьогодні формування

психологічної готовності випускників школи до усвідомленого вибору професії, до трудової діяльності стало не лише гострою необхідністю, але й багатограним та складним процесом.

Під свідомим ставленням до вибору професії ми розуміємо напружену мотивоційно-пошукову діяльність особистості, спрямовану на ознайомлення із змістом професії, практичною апробацією своїх можливостей, оволодіння активними способами підготовки до майбутньої праці, самовиховання професійно важливих якостей. Стосовно проблеми профорієнтації свідоме ставлення учнівської молоді до вибору професії виникає на основі усвідомленості соціальної та особистої значущості професії. Профорієнтаційна робота – це робота з учнями щодо озброєння старшокласників визначеною сукупністю знань про соціально-економічні і психофізіологічні особливості різних професій, умов правильного вибору однієї з них, інформації про канали працевлаштування, вимог до прийому на роботу і т.д. Це напрям роботи, в якому систематизуються відомості про зміст та перспективи сучасних професій, форми й умови оволодіння різними спеціальностями, стан та потреби ринку праці.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Різні аспекти становлення професійного вибору особистості стали об'єктом вивчення таких вчених як Клімов (2011), Пряжников (1999), Чистякова (2005) та ін. В своїх роботах вони продемонстрували необхідність врахування знань, умінь, мотивації до навчання, творчих здібностей і способів їх реалізації. Вагомими у дослідженні даної теми є вітчизняні концептуальні положення щодо формування та розвитку професійної особистості (Клімов (2011), Побірченко (2007), Синявський (2010)). У психолого-педагогічній літературі достатньо повно висвітлені питання, пов'язані з формами та методами підготовки особистості до професійного самовизначення в умовах запровадження ринку праці (Закатнов (2003), Побірченко (2007), Рибалка (1998), Синявський (2010), Янцур (2012)). Проблему вибору старшокласниками професій економічного профілю та питання економічного виховання учнів досліджували Падалка (2000), Сасова (2000).

Мета статті – проаналізувати теоретичні підходи до вивчення проблеми вибору старшокласниками майбутньої професії, зокрема професій економічного профілю; ролі математичних знань та індивідуально-психологічних особливостей в успішному професійному становленні особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. До усвідомлення соціальної ролі проблеми вибору професії належить розуміння учнем зв'язку вибору професії із загальною проблемою прискорення соціально-економічного розвитку країни, підвищенням продуктивності праці, забезпеченням усіх галузей народного господарства стабільними кадрами, які здатні своєю діяльністю розвивати ринкову інфраструктуру. Особливістю вибору професії в сучасних умовах є спрямованість на професії економічного напрямку. Провідне місце в перебудові системи підготовки молоді до праці в умовах ринкової економіки повинно належати оптимізації професійного самовизначення, критерієм якого є свідомий вибір професії та усвідомлення свого місця у суспільному просторі.

Свідоме ставлення до вибору професії – це, насамперед, наявність необхідних знань та особистих розумінь. До таких, у першу чергу, слід віднести системні знання про різні сфери професійної діяльності, види і типи професій, їх змістові характеристики та функціональні особливості. Іншими словами, свідоме ставлення до вибору професії – це мотивована спрямованість особистості на :

- усвідомлення соціального та особистого значення вибору професії;
- оволодіння системними профорієнтаційними знаннями;
- активні способи підготовки до майбутньої праці і практична апробація своїх можливостей;
- самовиховання професійно важливих якостей.

Саме система навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі повинна стати тією базою, яка дозволяє найефективніше поєднувати вивчення основ наук із характером майбутньої професійної діяльності (Павелків, 2005).

У психолого-педагогічних дослідженнях формування інтересу до вибору професії розглядається через комплекс компонентів. Так, за дослідженням Левітова (1962), ці компоненти поєднано в три групи :

- мотиваційні компоненти, у яких відображається оцінка професії, її суспільна значущість;
- компоненти підготовки до трудової діяльності – знання, вміння, навички;
- індивідуально-психологічні особливості мислення.

Мотиваційний компонент визначається моральними якостями та функціональними властивостями особистості, а також характером трудової діяльності, готовність до якої формується. Мотиваційний компонент має складну динамічну структуру, складові частини якої певним чином супідрядні, взаємозалежні та взаємообумовлені. До складу мотиваційного компоненту, що відбиває зміни в потребово-мотиваційній сфері особистості, входять відповідні потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, інтереси, прихильності та установки.

Головне місце в структурі мотиваційного компоненту посідають мотиви навчально-виховної діяльності, оскільки всі інші складові виконують спонукальну функцію, що активізує цю діяльність, а мотиви інтегрують їх прояв. До професійного компоненту входять знання про професії даної галузі; спеціальні знання, вміння, навички; досвід трудової діяльності, набутий у процесі трудової підготовки. До психологічного компоненту включено індивідуально-психологічні, психічні та характерологічні особливості особистості, які виступають передумовами успішного оволодіння обраним видом трудової діяльності.

Професійна скерованість молоді на ринкову економіку перш за все вимагає знань з основ економіки, теорії управління менеджменту, діяльності та орієнтації в ринковому середовищі маркетингу, патентознавства, забезпечення і володіння інформацією – основ інформації та інформатики. Тут варто зауважити, що кожна професія вимагає глибоких професійних знань як основи продуктивної і ефективної праці, і цьому не може бути заперечень, але знання економічних дисциплін на сучасному етапі необхідне молоді в будь-якій галузі діяльності.

Незаперечним є той факт, що успіху саме у економічній професії зможе досягнути людина з аналітичним складом розуму, що вміє працювати з великими масивами інформації. Саме цей факт є свідченням того, що запорукою майбутньої успішної професійної діяльності у галузі економіки є рівень знань старшокласників із шкільного курсу математики. Адже саме вона дозволяє розвинути певні важливі розумові функції, такі як: аналітичні, дедуктивні (здатність до узагальнення), критичні, прогностичні (вміння прогнозувати, мислити на кілька кроків вперед) здібності. Також ця дисципліна покращує можливості абстрактного мислення (адже це абстрактна наука), здатність концентруватися, тренує пам'ять і підсилює швидкість мислення. Якщо говорити більш детально і оперувати конкретними навичками, то математика допоможе людині розвинути такі інтелектуальні здібності, як: уміння узагальнювати; здатність до аналізу складних життєвих ситуацій, можливість приймати правильне розв'язання проблем і визначатися в умовах важкого вибору; уміння знаходити закономірності; уміння логічно мислити і міркувати, грамотно і чітко формулювати думки, робити вірні логічні висновки; здатність швидко міркувати і приймати рішення; навик планування, здатність утримувати в голові кілька послідовних кроків; навички концептуального і абстрактного мислення: вміння послідовно і логічно вибудовувати складні концепції або операції.

Однак, наразі, спостерігається тенденція до зниження інтересу старшокласників до вивчення математичних дисциплін. Виникнення інтересу до математики у значної кількості учнів залежить більшою мірою від методики її викладання, від того, наскільки вміло буде побудована навчальна робота. Треба подбати про те, щоб на уроках кожен учень працював активно і захоплено, і використовувати це як відправну точку для виникнення і розвитку допитливості, глибокого пізнавального інтересу. Це особливо важливо в підлітковому віці, коли ще формуються, а іноді і тільки визначаються постійні інтереси і схильності до того чи

іншого предмету. Саме в цей період потрібно прагнути розкрити привабливі сторони математики (Підласий, 2001).

Уміння працювати з числовими масивами, проводити розрахунки та виявляти закономірності – основна характеристика економічних професій. Поєднання логіки та ерудиції допоможе забезпечити позитивний результат роботи та професійне зростання. Важливим буде вміння працювати в екстремальних умовах – за тимчасових обмежень або недостатності вихідних даних необхідно не піддаватися паніці та приймати відповідальні рішення.

Економічні професії, незважаючи на їхню різноманітність і складність, мають ряд переваг, які роблять їх привабливими та перспективними:

1. *Затребуваність.* Потреба ринку у працівниках економічних спеціальностей стабільна. Попит не залежить від політичної ситуації, не пов'язаний із зростанням чи падінням ВВП, а також валютним курсом. Без професійного бухгалтера не зможе функціонувати жодне підприємство у країні. Грамотний підприємець завжди знайде нішу для найвигіднішого бізнесу.

2. *Високий рівень зарплат.* Рівень заробітної плати висококваліфікованих фахівців вищий за середньоринкову і можна порівняти тільки з IT-областю. У HR-практиці більшість вакансій для економістів публікуються без зазначення компенсації за працю: вартість роботи фінансового директора чи податкового консультанта становить комерційну таємницю підприємства.

3. *Стабільність.* Гарантоване працевлаштування та гідна компенсація праці дають представникам економічних професій упевненість у завтрашньому дні. Саме фактор стабільності важливий для батьків, які мріють, що їхня дитина в майбутньому отримає економічну спеціальність.

4. *Престижність.* Довге та складне навчання, пов'язане з освоєнням безлічі дисциплін та відповідальна робота після мають високу вагу в очах громадськості. Представників економічних професій відносять до «ділового світу», закритого для вільного входу.

5. *Динамічний розвиток.* Економістам і підприємцям доводиться постійно вчитися, лише вищої освіти для роботи недостатньо. Участь у конференціях та семінарах, самоосвіта та додаткові курси – необхідні умови розвитку у професії.

Специфіка економічної діяльності має і певні проблемні моменти. Їх не можна назвати негативними, скоріше це завдання, які потрібно вирішувати:

1. *Необхідність постійного навчання.* Неможливо орієнтуватися у світовій економіці, опираючись лише на знання, отримані у ЗВО. Потрібний щоденний моніторинг та аналіз подій, що відбуваються, освоєння нових методик дослідження, підвищення рівня знань.

2. *Висока конкуренція.* Престижність і затребуваність породжують високу конкуренцію у галузі. Щорічно освіту з економічних спеціальностей здобувають десятки тисяч молодих фахівців. Пошук роботи для випускника без досвіду складний через високу конкуренцію.

3. *Ненормований графік роботи.* Бухгалтер перед складанням квартальної звітності часто змушений засиджуватися на роботі допізна. Фінансовий консультант, який працює над аналізом перспективної прибутковості цінних паперів, працює без вихідних та свят, переключитися на повсякденні справи йому буває не просто складно, а й ніколи просто неможливо.

4. *Стреси.* Через роботу в рамках жорстких тимчасових обмежень та високого рівня відповідальності економісти часто відчувають стрес. Небезпека психоемоційних криз та професійного вигорання для представників цієї групи професій є високою.

З огляду на усе вище зазначене, ми вважаємо, що важливою є психологічна готовність до такої фахової діяльності. На думку психологів, для економічних професій важливі такі особистісні якості:

- здатність витримувати когнітивні навантаження

- стресостійкість та логічне мислення (навички аналізу та стратегічного планування, вміння приймати рішення та передбачати їх наслідки);
- активна життєва позиція та готовність брати лідерство (проектний менеджмент);
- загальна ерудиція та готовність до діалогу (навичка ведення переговорів та публічних виступів);
- організованість (клієнтоорієнтованість);
- системний підхід (професійна компетентність).

Отже, на нашу думку, вирішальними складовими у виборі професій економічного профілю є високий рівень математичної підготовки, рівень когнітивних функцій індивіда та, в цілому, система інтелектуального та психічного розвитку особистості.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, математична складова у виборі професії економічного профілю сучасними старшокласниками є досить важливою детермінантою майбутньої успішної професійної діяльності. Володіння математичними знаннями забезпечує вміння вибудовувати моделі економічних процесів і здійснювати складні математичні розрахунки. Важливим є також інтерес старшокласників до актуальних подій, що відбуваються у світовій економіці. Але оптимальність вибору професії повинна обґрунтовуватися і особистісним самовизначенням молоді людини, її життєвими планами та психологічними особливостями. Готовність особистості до вибору і розкриття свого потенціалу виступають чи не основним чинником успішності професійної траєкторії.

Перспективи подальшого дослідження проблеми ми вбачаємо у вивченні питань що стосуються формування в учнів інтересу та мотивації до вивчення математики; вивчення дисциплін економічного спрямування в умовах профільного навчання; розвитку когнітивних функцій особистості в системі шкільного курсу вивчення математики.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Закатнов, Д. О. (2003). *Професійне самовизначення старшокласників*. Київ: КНЕУ.
- Климов, Е. А. (2011). *Психологія професіонала*. Воронеж: МОДЭК.
- Левитов, Н. Д. (1962). *Способности и интересы*. Москва.
- Мачуська, Н. Д. (2011). Формування в старшокласників інтересу до професій у психолого-педагогічних дослідженнях. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 15 (1), 324-331.
- Павелків, О. М. (2005). *Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком*. Рівне: РДГУ.
- Підласий, І. П. (2001). *Педагогіка*. (Т.1). Москва: ВЛАДОС.
- Побірченко, Н. А. (2007). Психологічний ресурс особистості в розвитку професійних досягнень. *Педагогічна і психологічна наука в Україні*, 5, 343-349.
- Пряжников, Н. С. (1999). *Теория и практика профессионального самоопределения*. Москва: Изд-во МГППИ.
- Рибалка, В. В. (1998). *Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників*. (Дис. доктора психол. наук). Інститут пед. психол. проф. освіти АПН України, Київ.
- Сасова, І. А., Падалка, О. С. & Шпак, О. Т. (2000). *Економічна підготовка учнів шкіл*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова.
- Синявський, В. В. (2010). *Психологічні основи профорієнтаційної професіографії*. Київ: ПК ДСЗУ.
- Чистякова, С. Н. (2005). Проблема самоопределения старшеклассников при выборе профессии. *Педагогика*, 1, 19-26.
- Янцур, М. С. (2012). *Практикум з професійної орієнтації і методики профорієнтаційної роботи*. Київ: Видавничий Дім «Слово».

REFERENCES

- Zakatnov, D. O. (2003). *Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv. [Professional self-determination of senior high school students]*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

- Klymov, E. A. (2011). *Psykhohohyia professyionala. [Psychology of a professional]*. Voronezh: MODЭK. [in Russian].
- Levytov, N. D. (1962). *Sposobnosty y interesy. [Abilities and interests]*. Moskva. [in Ukrainian].
- Machuska, N. D. (2011). Formuvannia v starshoklasnykiv interesu do profesii u psykhohohopedahohichnykh doslidzhenniakh. [Formation of interest in senior high school students in professions in psychological and pedagogical research]. *Teoretyko-metodolohichni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. 15 (1). 324-331. [in Ukrainian].
- Pavelkiv, O. M. (2005). *Vykhovannia u starshoklasnykiv interesu do pidpriumnytskoi diialnosti u protsesi ovolodinnia ekonomichnym rozrakhunkom. [Education of senior high school students' interest in entrepreneurship in the process of mastering economic calculation]*. Rivne: RDHU. [in Ukrainian].
- Pidlasyi, I. P. (2001). *Pedahohika. [Pedagogy]*. (T.1). Moskva: VLADOS. [in Ukrainian].
- Pobirchenko, N. A. (2007). Psykhohohichni resurs osobystosti v rozvytku profesiinykh dosiahnen. [Psychological resource of the individual in the development of professional achievements]. *Pedahohichna i psykhohohichna nauka v Ukraini*, 5, 343-349. [in Ukrainian].
- Priazhnykov, N. S. (1999). *Teoryia y praktyka proffessyionalnoho samoopredelenyia. [Theory and practice of professional self-determination]*. Moskva: Yzd-vo MHPPY. [in Russian].
- Rybalka, V. V. (1998). *Osobystisnyi pidkhid u profilnomu navchanni starshoklasnykiv. [Personal approach in the profile education of senior high school students]*. (Dys. doktora psykhohoh. nauk). Instytut ped. psykhohoh. prof. osvity APN Ukrainy, Kyiv. [in Ukrainian].
- Sasova, I. A., Padalka, O. S. & Shpak, O. T. (2000). *Ekonomichna pidhotovka uchniv shkil. [Economic training of school students]*. Kyiv: NPU imeni M.P.Drahomanova. [in Ukrainian].
- Syniavskiy, V. V. (2010). *Psykhohohichni osnovy proforiientatsiinoi profesiohrafii. [Psychological foundations of career guidance job specification]*. Kyiv: IPK DSZU. [in Ukrainian].
- Chystiakova, S. N. (2005). *Problema samoopredelenyia starsheklassnykov pry vybore professyy. [The problem of the self-determination of senior high school students in the choice of profession]*. *Pedahohyka*, 1, 19-26. [in Russian].
- Yantsur, M. S. (2012). *Praktykum z profesiinoi oriientatsii i metodyky proforiientatsiinoi roboty. [Practical training on career guidance and methods of career guidance counseling]*. Kyiv: Vydavnychiy Dim «Slovo». [in Ukrainian].

MATHEMATICAL COMPONENT OF CHOOSING AN ECONOMIC PROFESSION BY MODERN HIGH SCHOOL STUDENTS (PSYCHOLOGICAL ASPECT)

Olha Pavelkiv

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Department of Mathematics with Teaching Methods
Rivne State University of the Humanities
<https://orcid.org/0000-0002-5622-4981>

DOI <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i17.267>

Abstract. *The article is devoted to a theoretical analysis of the problem of preparing modern senior high school students for the choice of a profession. The author highlights the development of professional interests of young people and the formation of a conscious attitude to the choice of future profession. The article emphasizes the importance of young people's awareness of the social role of career choice. The importance of career guidance in the process of personal and*

professional self-determination of students and awareness of the social role of the problem of choice of profession is justified. The analysis of the main components of interest formation in the choice of profession (motivational, professional, individual-professional) is carried out. The author analyzes modern scientific research on the problem of professional self-determination of senior high school students.

The main attention is focused on the tendency of modern youth to choose professions in the economic field. The analysis of specifics of professions of economic profile is carried out. In particular, a number of advantages that make professions in this area attractive and promising have been identified. Also, a number of problematic points that require personal training from the future entrant are outlined. The main determinants of future successful professional activity in this field are determined. In particular, the role of the mathematical component of professional competence in the field of economics is substantiated. The issue of economic education of students in the process of studying mathematics is studied. The typical individual psychological characteristics of the individual, which is the key to the potential of the economic specialist are clarified.

Key words: *choice of profession, professional interests, high school students, mathematical skills, professions of economic field.*

Стаття надійшла до редакції 7.11.2021 р.